

На правах рукопису

КОТІК ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ
ДОШКІЛЬНИКИ В УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Спеціальність ІЗ.00.02 - методика викладання
/українська мова/

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса - 1994

00778855 (1)

Дисертацію виконано в Одеському
інституті імені К.Д.Ушинського

Науковий керівник - доктор педагогічних наук,
професор АПІ

респондент АПІ

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор ГОЛОВОРОДЬКО
Євдокія Петрівна

- кандидат педагогічних наук, доцент ХОМ"ЯК

Іван Миколайович

Провідна організація - Тернопільський державний педагогічний
інститут

Захист відбудеться "22" лютого 1994 року о 10 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 для захисту
дисертацій на звання наукового ступеня кандидата педагогічних
наук при Одеському державному педагогічному інституті
імені К.Д.Ушинського за адресою: 270020, м.Одеса, вул.Генуезь-
ка, 22, ауд. 407

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеського
державного педагогічного інституту імені К.Д.Ушинського

Автореферат розіслано "20" січня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Колос

Коломійченко О.Ф.

В-29.151

Актуальність дослідження. Відродження національної освіти України вимагає підготовки педагога-громадянина, носія загальнолюдської та національної культури, спеціаліста необхідної кваліфікації. Кадровий професіоналізм - це принципова умова реалізації Державної національної програми "Освіта", яка наголошує на необхідності багатомовного виховання дітей з дошкільного віку.

Закони про мови та національні меншини поставили перед вищою школою важливе соціальне замовлення - забезпечити організаційно та науково підготовку фахівців до навчання дітей, починаючи з дошкільного віку, державної, української мови. У зв'язку з цим проблема підготовки вихователів-білінгвів, теоретичне і практичне обґрунтування її змісту, форм, методів, організації набуває особливої актуальності. Отже, постає питання про спеціальну підготовку студентів факультетів дошкільного виховання та перепідготовку фахівців дошкільного профілю до навчання дітей національних дошкільних закладів української мови. Актуальність дослідження визначається тим, що воно безпосередньо звернене до розв'язання головного завдання вищої школи за сучасних умов кадрового забезпечення глибоких освітніх перетворень.

Аналіз структури та змісту підготовки фахівців до навчання дітей української мови засвідчив, що означена проблема набула особливої гостроти. Зазначаємо недостатню наукову та методичну розробленість проблеми, слабку професійну спрямованість діючих програм суміжних дисциплін, недостатню увагу до використання принципу міжпредметних зв'язків у координації зусиль викладання, спрямованих на її розв'язання. Все це вимагає активізації наукових досліджень у цій галузі.

В організації експериментальної роботи ми керувались ставом установок вузівської методики розглядати професійну підготовку фахівця дошкільного профілю як цілісну систему організації педагогічного процесу /Л.І.Зорило, У. Ш.Ібрагімов, З.І.Нестерова, Л.В.Поздняк, Н.М.Соколик та ін./, а також проектом інтегративної відкритої системи безперервної педагогічної освіти, зокрема, такими її положеннями, як: побудова професійно-педагогічної підготовки відповідно до соціально-еконімічних, психолого-педагогічних і змістовно-предметних

вимог; здійснення професійно-педагогічної підготовки на основі широкого використання суміжних дисциплін; взаємозв'язок і єдність теоретичної і практичної підготовки.

Об'єкт дослідження - процес професійної підготовки студентів у системі вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження - організаційно-навчальна система, спрямована на формування професійно-мовленнєвих умінь студентів дошкільних факультетів для навчання дітей української мови.

Мета дослідження полягає в розробці науково обгрунтованої методичної системи професійно-мовленнєвої підготовки фахівців дошкільної галузі до навчання дітей української мови.

Гіпотеза. Ефективність формування професійно-мовленнєвої готовності до навчання дітей української мови буде забезпечена за умов: об'єднання дисциплін лінгвістичного та лінгводидактичного циклів на основі міждисциплінарних зв'язків, що сприятиме формуванню професійно-мовленнєвих компетенцій фахівця; професійної орієнтації навчального матеріалу дисциплін лінгвістичного циклу на роботу з дошкільниками; посилення комунікативної спрямованості курсів лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін, що позитивно відіб'ється на мовленнєвих вміннях; введення спецпрактикуму з методики навчання дітей української мови та дослідно-експериментальної роботи в педагогічну практику, що дозволить здійснити практичну спрямованість навчання; своєчасної перепідготовки вихователів, котрі не отримали професійно-мовленнєвої підготовки у вузі. Упродовж дослідження передбачалось також створення умов для післядипломної перепідготовки вихователів дошкільних закладів до здійснення навчання наймолодших громадян України української мови.

Завдання дослідження:

- визначити рівні професійно-мовленнєвої готовності студентів-випускників вузів та вихователів дитячих садків до навчання дітей української мови;

- визначити зміст професійно-мовленнєвої готовності та критерії її сформованості;

- спроектувати модель фахівця, готового до навчання дітей української мови;

- розробити систему підготовки фахівців до навчання дошкільників української мови, експериментально перевірити її в

навчальному процесі; визначити ефективність розробленої системи;

-виявити умови ефективного формування професійно-мовленнєвої готовності до навчання дошкільників української мови.

Методи дослідження: емпіричні - спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання, самооцінювання, аналіз навчальних документів, педагогічний експеримент; статистичні - кількісний та якісний аналіз отриманої інформації; теоретичний аналіз літератури з питань дисертаційного дослідження. Використані методи взаємодоповнюють один одного і забезпечують можливість комплексного пізнання предмета дослідження.

Методологічною основою дослідження стали положення наукової теорії пізнання, як-от: відбиття і перетворення об'єктивної дійсності; теоретичного й емпіричного підходів у дослідному процесі; взаємозв'язок мови і свідомості, мислення і мовлення; місце і роль мови в розумовому та духовному розвитку особистості; перехід кількісних змін у якісні; практика-критерій істини.

Теоретичною основою дослідження виступили теорії: установки /Д.Н.Узнадзе/, діяльності /О.М.Леонтьєв/, поетапного формування розумових дій /П.Я.Гальперін/, мовленнєвої діяльності /О.О.Леонтьєв/; лінгводидактичні принципи, викладені в дослідженнях М.М.Шанського, О.В.Текучова, Л.П.Федоренко та ін.

Наукова новизна дослідження: здійснено науковий аналіз стану професійно-мовленнєвої підготовки студентів та вихователів до навчання дітей дошкільного віку української мови; визначено зміст та критерії професійно-мовленнєвої готовності до навчання дітей української мови; встановлено міжпредметні зв'язки дисциплін лінгвістичного та лінгводидактичного циклів і на цих засадах апробовано систему підготовки фахівців; розроблено методичні технології професійно-мовленнєвої підготовки спеціалістів дошкільного профілю; визначено умови та тенденції ефективної підготовки фахівців до навчання дітей української мови.

Теоретична значущість дослідження: уточнено поняття "професійно-мовленнєва готовність" і розширено уявлення про його структуру та найважливіші компоненти; виявлено і експериментально підтверджено існування кореляції між розумінням значу-

шості завдань професійно-мовленнєвої діяльності та рівнем опанування цієї діяльності.

Практична значущість проведеної роботи /як потенційна, так і реальна/ визначається широкою сферою використання результатів дослідження і досить великою групою користувачів, зацікавлених у результатах роботи. Розроблено методику корекції та активізації знань студентів з української мови, а також методичні вказівки та програму для її впровадження в практику. Дослідні матеріали можуть бути використані не лише для активізації та корекції знань і вмінь студентів, але й вихователів дошкільних закладів для підготовки до навчання дітей української мови. Окремі моменти дослідження, зокрема запропонована дослідно-експериментальна робота з дітьми, можуть бути використані на курсах підвищення кваліфікації інспекторів та методистів дошкільних установ, а розроблений цикл лінгвістичних граматичних та артикуляційних вправ стане у пригоді в школі, педучилищі, коледжі, на курсах української мови, а також на практичних заняттях, практикумі з української мови у вузі, що сприятиме поліпшенню мовленнєвої підготовки фахівців, Соціально-економічний ефект від впровадження результатів дослідження вбачаємо у підвищенні рівня професійної підготовки фахівця, скороченні терміну оволодіння українською мовою, що актуально для молодої незалежної держави.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічною та теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій; застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету та завданням дослідження; вивченням репрезентативної добірки експериментальних даних; застосуванням якісного аналізу в поєднанні зі статистичними методами обробки злужбутих результатів, а також позитивними наслідками дослідження.

Апробація дослідження: матеріали дисертації були представлені на міжнародних /Одеса, 1991, 1992, 1993 рр., Івано-Франківськ, 1993 р.; Кіровоград, 1993р./, республіканських /Тернопіль, 1991 р./, зональних /Івано-Франківськ, 1990р.; Одеса, 1990, 1991, 1992, 1993; Рівне, 1990р.; Бердянськ, 1992р./ конференціях. Розроблені нами спецпрактикуми "Особливості вивчення української мови в дошкільних закладах з російською мовою навчання" з методики української мови для студентів та вихователів було проведено впродовж

2-х років на дошкільному факультеті ОдДП та на спеціалізованих курсах перепідготовки дошкільних працівників Одеської області /1992-1993рр./. Результати дослідження обговорено на засіданні аспірантського об'єднання кафедри методики дошкільного виховання ОдДП. Про наслідки роботи повідомляли на науково-практичному семінарі "Навчання дітей української мови та прилучення їх до традицій українського народу" /Київ, 1993р./.

До захисту пропонуються:

- модель професійно-мовленнєвої готовності фахівці в дошкільного профілю до навчання дітей української мови;
- критерії сформованості професійно-мовленнєвої готовності;
- теоретично обгрунтована та експериментально апробована система підготовки фахівців, побудована з урахуванням принципів: міждисциплінарного підходу до формування професійно-мовленнєвої готовності, професійно спрямованого підходу до організації навчання, диференційно-системного навчання мови, інтеграції системно-описового та комунікативно-діяльнісного підходів до побудови навчальних курсів, дидактичного резонансу;
- умови та закономірності ефективної підготовки вихователів до навчання дітей української мови.

Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, бібліографії, додатків. У тексті міститься 8 схем, 13 таблиць, 28 рисунків графіків; у списку використаної літератури 200 назв.

Основний зміст роботи. У вступі обгрунтовується актуальність проблеми, визначаються предмет, об'єкт, мета, гіпотеза; завдання, окреслюються методи експериментальної роботи, її наукова і практична значущість, новизна, формулюються положення, які пропонуються до захисту, обгрунтовується вірогідність результатів і висновків проведеного дослідження.

У першому розділі "Теоретичні основи підготовки спеціалістів дошкільного профілю до навчання дітей української мови" проаналізовано стан проблеми в теорії та практиці роботи вищої школи. Аналіз наукової літератури засвідчив наявність різних поглядів на розв'язання проблеми дитячого білінгвізму. Полеміка переважно виникає навколо питань: коли, в якому віці дитина з найменшими втратами стає білінгвом; чи здатна вона одразу оволодіти двома мовами, чи необхідне послідовне введення її у світ двох мовних систем, щоб не зашкодити розвитку рідного мовлення, — та навколо тлумачення поняття "рідна мова".

Дискусії не вшухають і сьогодні /Ю.Д.Дешерієв,К.З.Закир"янов, Ю.Н.Караулов,Б.Кузміцкас,М.М.Михайлов,М.Г.Стельмахович,А.Б.Супрун,М.Б.Шонія та ін./,але окремі їх положення,найбільш обґрунтовані, знаходять практичне втілення. У зв'язку з вимогами часу прихильники раннього білінгвізму почали активно впроваджувати свої ідеї в життя, створюючи альтернативні програми, методичні технології навчання дітей української мови /А.М.Богус, К.І.Стрюк,О.Н.Хорошковська/. До здійснення такої роботи вузи України повинні підготувати фахівців, дати їм максимум необхідних знань.

Аналіз стану підготовки студентів дошкільних факультетів вузів України до навчання дітей української мови та наукових досліджень /А.П.Іваненко,Т.В.Кондрашової,І.Г.Кузнецової, К.Б.Прахової,Л.І.Разборової,Л.М.Саматової та ін./ засвідчив, що ще не розроблено навчально-методичний комплекс для підготовки студентів до навчання дітей інших національностей української мови.Відсутні й наукові доробки з проблеми підготовки майбутніх педагогів /чи перепідготовки фахівців/з української мови.

Для повноти характеристики сучасного стану проблеми підготовки у педвузах України педагогів-білінгвів до навчання дітей дошкільного віку української мови проаналізовано стан володіння випускниками /студенти випускних курсів та вихователі дошкільних установ південних регіонів/ державною мовою. Це дало можливість визначити домінуючі труднощі в оволодінні українською мовою і врахувати їх у плануванні та організації експериментальної роботи. Аналіз отриманих даних дозволив виявити залежність основних показників професійно-мовленнєвої готовності безпосередньо від якості володіння мовою.

У розділі розкрито поняття "професійно-мовленнєва готовність". У ряді досліджень з проблем вищої школи /Ф.Н.Гоноболін,М.С.Кобзев,Н.В.Кузміна,В.А.Сластьонін та ін./ готовність до професійної педагогічної діяльності визначається як складне соціально-психологічне явище, яке містить в собі комплекс індивідуально-психологічних якостей особистості і систему професійно-педагогічних знань, навичок,умінь.Як будь-яке явище, готовність до педагогічної діяльності та її складові набувають значення тільки у самій діяльності.У започаткованому дослідженні таким видом діяльності виступила професійно-мовленнєва діяльність,яка здійснюється в ході спілкування, для спілкування і

за допомогою спілкування. Як і кожна діяльність, вона складається з дій, які, в свою чергу, з більш дрібних складових - операцій. Під мовленнєвими навичками розуміємо здатність виконувати мовленнєві операції безпомилково, швидко, майже автоматично. Мовленнєві вміння - це здатність виконувати мовленнєві дії в різних ситуаціях спілкування на основі набутих знань і навичок. Звідси: професійно-мовленнєва готовність - це здатність особистості до здійснення професійно-мовленнєвої діяльності, що виявляється в спроможності правильно виконувати мовленнєві операції та дії в різних ситуаціях професійного спілкування на основі сформованих лінгвістичної, комунікативної, лінгводидактичної, народознавчої компетенції.

Упродовж навчання в педагогічному вузі неможливо дати вичерпний обсяг знань, сформувати досконалі професійні навички. Завдання полягає в тому, щоб визначити необхідний мінімум змісту підготовки, який забезпечить професійну компетентність. Цій актуальній в теорії та практиці вищої школи проблемі присвячено ряд наукових праць, в яких пропонуються різні підходи до її розв'язання /Ю.С. Алфьоров, С.І. Антіпова, Ф.Н. Гоноболін, В.Ю. Кричевський, Л.Г. Семушина, В.А. Сластьонін та ін./ Вихідним матеріалом до визначення змісту професійно-мовленнєвої готовності виступили професійні функції фахівця та трудові вміння, необхідні для їх здійснення. Їх зміст і обсяг подають діючі програми навчання та розвитку українського мовлення у дітей, які окреслюють виховну, розвиваючу, навчальну діяльність педагога та опосередковано вказують на ті вміння, навички, знання, які сприятимуть втіленню програмових завдань у практичну діяльність.

Нами було виділено чотири групи компетенцій, які передбачалось сформувати у педагогів-білінгвів для навчання дітей української мови і які, з нашого погляду, складають зміст професійно-мовленнєвої готовності: лінгвістична - знання одиниць мови та правил їх поєднання; знання про мову як систему; здатність здійснювати зіставно-порівняльний аналіз споріднених мов на будь-якому рівні; комунікативна - здатність спілкуватися українською мовою в різноманітних ситуаціях навчально-мовленнєвої діяльності з урахуванням соціальних норм поведінки; лінгводидактична - спроможність застосовувати на практиці основні положення методичної науки про навчання дітей другої мови; народознавча - наявність суми знань про історичне минуле і сучас-

ність України, побут, культуру, звичаї та традиції українського народу. Критерієм сформованості цих видів компетенції може служити, з нашого погляду, конкретний продукт професійно-мовленнєвої діяльності - мовленнєві дії. Якість здійснення найсуттєвіших з них характеризує рівень готовності до навчання дітей іншими національностей української мови. Враховуючи багатаспектність проблеми, ми виділили /у відповідності до програм навчання дітей/ такий комплекс дій педагога: складання описової чи сюжетної розповіді, читання та переказування твору для дітей, відтворення з пам'яті малих фольклорних творів /забавлянок, мирилок, віршів, приказок, прислів'їв, загадок, лічилок тощо/, введення нових мовних одиниць у словник дитини, створення мовленнєвої ситуації та зразка для спілкування, переклад українською мовою, діагностування мовленнєвого розвитку дітей. Вважаємо, що здійснення цього комплексу мовленнєвих дій потребує наявності майже всіх видів компетенції, до того ж вони характеризуються високою частотністю застосування на мовленнєвих заняттях. Рівень професійно-мовленнєвої готовності можна визначити як за сукупністю складових його показників, так і поелементно-за окремими, найбільш суттєвими його чинниками.

На цих засадах за допомогою діагностуваних методик було виявлено три рівні професійно-мовленнєвої готовності вихователів та студентів-випускників до навчання дітей українською мовою: високий /вихователі 1,9%, достатній /вихователі 12,1%, студенти 1,9%, недостатній /вихователі 86%, студенти 98%. Такі наслідки пошукового експерименту засвідчили, що стан підготовки фахівців /за якість сформованої компетенції та рівнем використання її у професійно-мовленнєвій діяльності /не відповідає сучасним вимогам. Це зумовлено як об'єктивними причинами /фактична соціально-політична орієнтація на однобічну національно-російську двомовність/, так і недоліками в організації науково-визначенні вузівської підготовки /незабезпеченість програмовими документами та навчальними посібниками, відсутність у викладанні суміжних дисциплін професійної орієнтації та міждисциплінарних зв'язків, неузгодженість змісту теоретичного матеріалу з практичною педагогічною діяльністю тощо/.

Другий розділ "Формування професійно-мовленнєвої готовності педагогів дошкільного профілю" окреслює шляхи підготовки студентів та вихователів до навчання дітей українською мовою.

Суть цього етапу дослідження у визначенні змісту, організації та результатів дослідно-педагогічної роботи з формування професійно-мовленнєвої готовності. Попередньо розроблена теоретична модель дослідження засвідчила, що сформульована робоча гіпотеза у повному обсязі піддається перевірці.

Ми не ставили собі за мету змінити структуру вузівської підготовки, хоча й розуміємо, що з часом це станеться під впливом зміни мети навчання /підготовка до навчання дітей інших національностей української мови/, але вважали за необхідне на сьогоденному етапі існування вузівської системи удосконалити зміст цієї структури, посилити зв'язки між її структурними елементами, збагатити їх професійною спрямованістю й ввести спецпрактикум з методики навчання дітей української мови, який виконає роль узагальнюючої та коригувальної ланки означеної структури. Таким чином існуюча структура перетвориться у цілісну систему, що повинно значно підвищити ефективність підготовки фахівців до навчання дітей української мови.

Результати дослідження - Одеський державний педагогічний інститут імені К.Д.Ушинського. Масив дослідження - 51 студент I курсу дошкільного факультету, що навчаються за спеціальністю "Педагогіка та психологія /дошкільна/".

Аналіз даних констатуючого експерименту засвідчив, що, реально орієнтуючись на мовний досвід опитуваних, можна за ступенем володіння українською мовою поділити респондентів на дві умовні групи: "говорю з помилками" /продуктивний рівень/ - умовна група "Б" /69%/ і "розумію, але не спілкуюсь" /рецептивний рівень/ - умовна група "А" /31%/; тобто всі студенти певною мірою володіли українською мовою /хоча б на рівні розуміння/, але знаходились на різних ступенях субординативного білінгвізму. Ця диференціація надалі була врахована в індивідуальному навчанні.

Аналіз рангової таблиці дисциплін, які найбільше впливають на підготовку студентів до навчання дітей української мови, дозволив дійти до висновку про необхідність залучити до підготовки фахівців усі дисципліни лінгвістичного циклу. Це допоможе студентам оволодіти прийомами зіставно-типологічного аналізу російської та української мов за для подальшого здійснення навчання дітей української мови з опором на рідну /В.О.Булаховський, Н.А.Пашковська, М.В.Успенський, М.М.Шанський та ін./.

За результатами діагностування суттєвих видів професійно-мовленнєвої діяльності, визнаних за критерії сформованості професійно-мовленнєвої готовності, встановлено, що найчастіше професійно спрямована мовленнєва ціляльність першокурсників /які можуть спілкуватись українською/ знаходиться в межах коефіцієнтів 0,4/37%/ та 0,3/48%, рідше - 0,2/6%/ та 0,5/9%/ за В.П.Беспалько/, що відповідає характеристиці недостатнього рівня сформованості професійно-мовленнєвої готовності.

Грунтуючись на засадах розробленої І.Я.Лернером теорії сучасного процесу навчання, ми попередньо спроектували процес підготовки фахівців для наступного відтворення проекту в навчальному закладі. У цій моделі-проекті відображено сукупну мету навчання /формування професійно-мовленнєвої готовності/, яка виступає системоутворюючим елементом, завдання для її досягнення /сформувати необхідні види професійної компетанції та індивідуальні інтелектуально-психологічні якості/ і через них - місце кожного курсу в навчальному процесі. Для розв'язання цього завдання і досягнення окресленої мети запропоновано адекватну технологію навчання, цілісність якої забезпечується взаємопов'язаним використанням трьох компонентів: організаційної форми, дидактичного процесу і кваліфікації викладача, що відповідає поглядам науковців на педагогічну технологію загалом /О.М.Бєляєв/.

Одним із принципів запропонованої технології експериментальної підготовки фахівців виступив міждисциплінарний підхід, який реалізується у міжпредметних зв'язках /А.І.Брьомкін/. Міжпредметні зв'язки, з нашого погляду, це інтеграція професійно-мовленнєвої підготовки студентів засобами дисциплін лінгвістичного - української, російської мов, практику з української мови - та лінгводидактичного циклів - методики розвитку рідної мови, методики навчання другої мови, а також спецпрактикуму, як коригуючої, узагальнюючої ланки цієї системи, і педагогічної практики. У створенні такої інтегративної системи підготовки студентів виняткового значення надавали узгодженості дій у викладанні дисциплін: спільному міжпредметному плануванню для встановлення можливостей кожного курсу впливати на формування фахової готовності, усуненню дублювання та різночитання у визначенні фактів, понять, створенню міжпредметних схем, таблиць,

словників і на цьому ґрунті більш раціональній організації занять. Для цього було запропоновано ввести в курси лінгвістичних та лінгводидактичних дисциплін систему вивчення мовного матеріалу збільшеними частинами, адаптовану нами відповідно до підготовки фахівців дошкільного профілю, використовувати "мікронавчання" або "мікрозаняття", застосовувати інтеграцію загальної освіти з професійною на засадах проблемного підходу.

За таких умов, скажімо, курс української мови становить систему занять, відмінну від викладання рідної мови, побудовану на основі системно-диференційного принципу навчання, що забезпечує системне знання мови з поглибленим вивченням її особливостей. Підхід до опису і вивчення специфічних мовних засобів залежить від кінцевої мети навчання, від того, які саме відомості про мову потрібні для формування професійно-мовленнєвих вмінь та навичок вихователів-білінгвів на даному конкретному етапі навчання. Опрацьовуючи ту чи іншу форму фонетичної, лексичної, граматичної чи синтаксичної одиниці, слід показати її значення, призначення та умови використання як засобу спілкування у відповідності до потреб професійно-мовленнєвої діяльності. Такий підхід до вивчення нового мовного матеріалу узгоджується з висновками О.М.Леонтьєва щодо важливого значення мотивації і цілеспрямованості в структурі інтелектуальної діяльності, що сприяє більш високому розвитку особистості.

Сутність "мікронавчання" полягає у ретельному опрацюванні впродовж аудиторного заняття необхідних професійно-мовленнєвих навичок та вмінь для подальшого їх застосування безпосередньо на заняттях у дошкільній установі. Такі "мікрозаняття" були пропедевтикою до практичної діяльності. Цей спосіб заняття узгоджується з положеннями теорії поетапного формування розумових дій /П.Я.Гальперін, І.Ф.Талізін/, у якій пропонується починати навчання з опрацювання дій у матеріалізованому вигляді через зовнішньо мовленнєвий етап до реалізації у внутрішньому мовленні й поступовому переході у згорнуті процеси мислення. Отже, відпрацювання дій слід запровадити на найперших етапах професійного навчання, використовуючи для цього як моделювання професійно-мовленнєвої ситуації, так і "мікронавчання" протягом аудиторного заняття з дисциплін лінгвістичного та лінгводидактичного циклів.

Для досягнення єдності дій у підготовці фахівців було за-

пропоновано орієнтуватись на модель кінцевого продукту сукупної діяльності: викладачів вузу - модель фахівця, готового до навчання дітей української мови, реальність, життєздатність якої підтверджено в ході пошукового експерименту. Для того, щоб реальний випускник вузу набув рис моделі фахівця, у технологію підготовки закладено певні гарантії: викладачу в педагогічному процесі відводиться роль опосередкована, а не визначальна; за допомогою запропонованого міжпредметного планування до кожного етапу навчання визначено конкретну кінцеву діагностовану мету - інтегроване знання; окреслено структуру і зміст навчально-пізнавальної діяльності самого студента. Ці чинники, з нашого погляду можуть гарантувати стабільне середнє значення результатів підготовки.

Для визначення ефективності запропонованого напрямку підготовки на засадах міждисциплінарного підходу було проведено контрольний зріз, матеріали якого засвідчили зростання рівня професійно-мовленнєвої готовності студентів. Оцінки майже всіх респондентів умовної групи "Б" /83%/ знаходились у межах гарантованого середнього значення /0,5 - 0,7/, а групи "А" переважно відповідали коефіцієнту 0,3/63%/, що також засвідчує позитивні зміни у готовності. Отже, на кінець першого етапу підготовки більшість студентів досягла гарантованого експериментальною технологією рівня професійно-мовленнєвої готовності, який дозволив продовжити навчання.

Щоб довести фахову готовність до завершення, до стадії, коли з'являється здатність удосконалювати знання в процесі самоосвіти, а також помічати і виправляти свої помилки, нами введено в систему підготовки спецпрактикум з методики навчання української мови як узагальнюючу, коригуючу ланку. Підготовка студентів на заняттях з спецпрактикуму включала паралельно з активізацією побутих лінгводидактичних знань удосконалення всіх мовленнєвих вмінь: аудіювання /сприйняття мовлення на слух та його осмислення/, говоріння/підготовлене і непідготовлене/, читання та письма. Як види мовленнєвої діяльності, вони взаємопов'язані, тому оволодіння ними відбувалось одночасно, комплексно, у взаємодії. На заняттях використовувались як завдання навчально-тренувального характеру, так і творчого /діалоги, диспути, методичні пошуки/. Ефективність роботи практикуму здебільшого

визначалась добром навчального матеріалу, пілпорядкованого професійним завданням. Тому вся система занять сприяла розвитку в студентів активних комунікативних форм і конструкцій, цілеспрямованих у професійному відношенні. Втілення теоретичних знань у практику роботи, формування вміння проводити самостійні пошуки найбільш ефективних методичних прийомів для навчання дітей мови здійснювались за допомогою експериментально-дослідної роботи. Для цього було розроблено систему завдань з урахуванням специфіки роботи різних категорій дошкільних працівників - вихователя, методиста, інспектора відділу народної освіти. У спецпрактикумі реалізовано принцип міжпредметних зв'язків. Він передбачає знання студентами матеріалу суміжних дисциплін. До того ж, усі мікротеми спецпрактикуму відповідають темам програми розвитку українського мовлення в дошкільних закладах, тобто зміст навчання студентів має безпосередньо фахову спрямованість. З погляду спеціалістів, створення таких інтегративних предметів - один з перспективних шляхів розвитку вищої школи.

Результати підсумкового контролю відбили значні зміни у підготовленості майбутніх фахівців до навчання дітей української мови, що може правити за показник ефективності запропонованої системи навчання. Мінімальний коефіцієнт готовності підвищився з 0,2 на 0,5 /тобто на 3 позиції/, а максимальний початковий досяг 1,0 /підвищився на 5 позицій/. Результати засвідчили також, що спецпрактикум виконав свою роль коригуючої, завершальної ланки підготовки фахівців. Упродовж цього етапу навчання здійснено професійно спрямовану систематизацію та збагачення знань, вмінь, навичок, здобутих за допомогою лінгвістичних, лінгводидактичних дисциплін та методів, і, як наслідок, у більшості респондентів /77% / сформовано лінгвістичну, лінгводидактичну, комунікативну та народознавчу компетенції педагогів-білінгвів для навчання дітей інших національностей української мови. Орієнтація на теоретично визначену модель фахівця, готового до навчання дітей української мови, дозволила дійти висновку про завершеність формування кінцевого продукту спільної діяльності викладачів вузу - професійно-мовленнєвої готовності студентів до навчання дітей української мови.

Підготовка студентів - це робота на перспективу. Крім цього, ми передбачили, що запропонована нами технологія підготов-

ки фахівців опісля певних структурних змін зможе працювати й на сьогодні, якщо використати матеріали вже описаного спецпрактикуму як центральну організуючу ланку впродовж перепідготовки фахівців дошкільного профілю. Для перевірки ефективності запропонованої технології навчання за нових умов було проведено дослідження, яке проходило у двох напрямках: а/ навчання вихователів дошкільних закладів на курсах підвищення кваліфікації, організованих Одеським обласним інститутом удосконалення вчителів; б/ підготовка фахівців у постійно діючому семінарі-практикумі /дитячі садки № 304, 308 м.Одеси/.

Навчання на курсах підвищення кваліфікації відбувалось за навчальним планом, розрахованим на 48 годин. Слухачі отримали знання з української мови, методики навчання дітей, народознавства, які використовували впродовж роботи спецпрактикуму та проведення і обговорення занять з розвитку українського мовлення дітей безпосередньо в дошкільних закладах. Такі заняття в дошкільних установах проходили заздалегідь підготовлені слухачі курсів за попередньо опрацьованими темами. Закінчувався курс навчання навчально-методичною конференцією з проблем навчання дітей української мови.

Заняття семінару-практикуму планувались на увесь навчальний рік, частота їх була встановлена відповідно до потреб дошкільних закладів. Перспективний план роботи передбачав різні форми навчання: лекційні, практичні, тематичні заняття, конференції.

Зіставлення результатів констатуючого та підсумкового зрізів засвідчило позитивні зміни у сформованості професійно-мовленнєвої готовності вихователів. Мінімальний коефіцієнт сформованості в одній та другій групі підвищився на 5 позицій /з 0,2 до 0,7/ і досяг достатнього рівня. Отже, результати дослідження засвідчили ефективність дії і за нових умов запропонованої технології підготовки фахівців і, відповідно, доцільність добору напрямків і термінів підготовки вихователів, оскільки у 100% респондентів сформовано лінгвістичну, лінгводидактичну, комунікативну, народознавчу компетенції педагогів для навчання дітей української мови.

У висновках узагальнюються результати роботи, найголовніші з них такі:

I. Існує нагальна потреба у спеціально організованій ро-

боті зі студентами та вихователями для підготовки їх до навчання дітей інших національностей-української мови.

2. Експериментальне дослідження дало підставу визначити фактори, які ефективно сприяють формуванню професійно-мовленнєвої готовності фахівців. Це структура та технологія навчання, побудовані з урахуванням таких принципів: міждисциплінарного підходу до формування професійно-мовленнєвої готовності; професійно спрямованого підходу до організації навчання; диференційно-системного навчання мови; інтеграції системно-описового та комунікативно-діяльнісного підходів до побудови навчальних курсів; дидактичного резонансу.

3. Дослідження засвідчило ефективність таких етапів формування професійно-мовленнєвої готовності: 1/ формування лінгвістичної, лінгводидактичної, комунікативної, народознавчої компетенцій засобами цілеспрямованого використання дисциплін лінгвістичного та лінгводидактичного циклів, об'єднаних на ґрунті професійно спрямованого навчального матеріалу; 2/ корекція набутих знань, навичок, умінь з професійно-мовленнєвої діяльності, формування народознавчої компетенції; оволодіння навичками і вміннями дослідно-експериментальної роботи з дітьми; доведення навчання до завершального стану - засобами спецпрактикуму з методики вчення української мови, який тісно пов'язаний з дисциплінами лінгвістичного та лінгводидактичного циклів, що попередньо вивчалися, та педпрактикою.

4. Дослідження дало змогу виявити умови та тенденції ефективної підготовки фахівців - білінгвів, як-от:

- якість володіння професійно-мовленнєвою діяльністю безпосередньо залежить від якості володіння мовою, а підвищення ступеня володіння мовою позитивно відбивається на всіх компетенціях професійної готовності до навчання дітей української мови;

- залучення всіх дисциплін лінгвістичного циклу до підготовки фахівців сприяє формуванню здатності до зіставно-типологічного аналізу двох слов'янських мов для навчання дітей української мови з опором на рідну;

- поєднання методів створення і розв'язання комунікативної педагогічної ситуації та емоційного впливу дозволяє уключити "мовний психологічний бар'єр" з процесу навчання;

- такий інтегративний предмет, як спецпрактикум з методики навчання дітей української мови, позитивно впливає на формування

мування професійно-мовленнєвої компетенції як студентів, так і вихователів;

- активна професійно-мовленнєва діяльність у навчальних закладах значно скорочує термін формування професійно-мовленнєвої готовності.

Перспективу подальшого дослідження даної проблеми вбачаємо:

а/ в розробці безперервної інтегративної системи підготовки кадрів дошкільного профілю до професійно-мовленнєвої діяльності другою мовою /українською, болгарською, молдавською, гагаузькою, німецькою, татарською тощо/: гімназія - педучилище-/коледж/ - педінститут /університет/ - післядипломна освіта;

б/ у вивченні психологічних механізмів засвоєння української мови дітьми інших національностей /болгари, молдавани, поляки, тощо/, що мешкають на території України, та підготовці педагогічних кадрів до цієї роботи.

Основні ідеї та положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Підготовка студентів до навчання дітей української мови // Історичні аспекти розвитку освіти України і становлення творчої особистості учителя. Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю проф. Мітєрова В.Н. - Рівне, 1990. - С.135. /у співавторстві/.

2. Особливості роботи над семантикою тексту українських народних казок з дітьми російськомовних груп дошкільних закладів //Матеріали міжвузівської наукової конференції "Семантика мови і тексту". -Івано-Франківськ, 1990. -С275-276.

3. Підготовка студентів до навчання дошкільників второму мові //Лингвистика и обучение детей иноязычного речи. Тезиси выступлений на междувузской конференции. -Одесса, 1991. -С.36-38.

4. Особливості вивчення української мови в дошкільних закладах з російською мовою навчання. Програма спецпрактикуму та методичні рекомендації для студентів III курсу спец."Педагогіка та психологія /дошкільна/". -Одеса, 1992. -46с. /у співавторстві/.

5. Підготовка учителів-словесників для дошкільних закладів України //Совершенствование содержания и методов обучения и воспитания дошкольников. -Ч. I. -Бердянськ, 1992. -С.50.

6. Підготовка студентів до роботи в національному дослідному закладі //Класична педагогіка і філологія в світлі сучасних завдань шкільної і вузівської словесності.-Ч.І-Одеса,1993.-С.46-47.

7. Опора на знання з рідної мови - сприятливий ґрунт для вивчення іншої близькоспорідненої мови //Тезиси доповідей Міжнародної конференції "Проблеми раннього обучения дітей іноязичної мови". - Одеса, 1993.-С.30-31.

8. Народознавча компетенція - складова частина професійно-мовленнєвої готовності вихователів до навчання дітей української мови //Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського і розбудова національної освіти: Тези доповідей Міжнародної практичної конференції.-Кіровоград, 1993.-С.46-48.

9. Міждисциплінарний підхід до навчання - резерв підвищення ефективності формування професійно-мовленнєвої готовності вихователів-білінгвів //Психолого-педагогічні аспекти перспективних систем та технологій навчання: погляд в майбутнє.Одеса, 1993.-С.145-147.

10. Формування народознавчої компетенції майбутніх вихователів-білінгвів //Народні традиції, звичаї і обряди - основа виховання дітей в дослідних закладах України.-Івано-Франківськ, 1993.-С.54-55.

AB 29.131
AB 29.131